

Nedovolený vstup do osobního teritoria nebo překročení hranic intimní zóny vyvolávají spolehlivě nepříjemné pocity a vedou k vytváření nebo posílení bariér. Bariérou v bytě je především zeď, funkci bariéry má i zvětšení prostorové vzdálenosti. Pro ilustraci několik případů: matka a novorozenec tvoří z teritoriálního hlediska jeden celek. Jsou v úzkém, intimním kontaktu ve dne v noci. Podobně milenci v době, kdy jejich vztah vrcholí, necítí mezi sebou žádnou bariéru, jsou „jedna duše, jedno tělo“. Ale manžel, jehož milostné nabídky žena odmítla, odchází uraženě spát do vedlejší místnosti; když se ho ráno žena pokouší usmířit tím, že se ho dotkne, zavrčí na ni: „Nesahej na mne!“ Teprve když manžel považuje usmířovací rituál za dostatečně dlouhý, přestanou mít bariéry mezi ním a ženou význam.

Jestliže je bariérou zeď, pak jsou v ní dveře propuštěny. Dveře mohou být schválně zazděny — jako v případech, jímž tyto úvahy začínaly — nebo mohou být naopak trvale otevřeny či dokonce mohou v rámu chybět. Úzkostlivá matka např. vysadí dveře mezi dětským pokojem a ložnicí rodičů s odůvodněním, že dítě by se v noci samo bálo. Otec může takové opatření nést nelibě, protože se právem může domnívat, že matka prolomuje hranici mezi generacemi a dává přednost dítěti před ním. V rodinách, kde spolu žijí tři generace, vyvolávají dveře mnoho sporů — bojuje se o pravidla, podle kterých jsou dveře někdy a někomu přístupné.

Aby ostatní věděli, které teritorium je naše, obvykle ho označujeme. Označením také prostor zabíráme pro sebe, i když předtím ještě nebyl za naše teritorium považován. Označené místo má být pro ostatní tabu. Teritoriem v pravém smyslu slova se stává až ve chvíli, kdy nám ostatní umožnili je užívat. Mnohé rodinné střety jsou v podstatě bojem o teritorium, který je skryt za sporem o domácí povinnosti, pomáhání apod. Za normálních poměrů všichni v rodině vědí, co je či a střeží se druhým zasahovat do jejich teritorií. Osobním teritoriem je zejména postel, stůl, místo na práci, místo na hraní apod. Despotický člen rodiny se dá poznat podle toho, jak necitlivě zasahuje druhým do jejich teritorií. Jeden otec např. umístil dceri nad pracovní stůl poučná hesla z Komenského a matce dal na kuchyňskou linku transparent: „§ 1. Šéf má vždycky pravdu. § 2. Když šéf nemá pravdu, platí § 1.“

Pokusy s dobrovolníky ukázaly, že pokud se skupině lidí, jimž je vykázan určitý společný prostor k bydlení, nepodaří rychle si ho rozdělit na osobní teritoria, vede to časem ke zhroucení celé skupiny, která pak není schopna ani spolupráce, ani klidného soužití. Na otázku, kolik místa pro sebe jeden člověk potřebuje, nelze dát jednoznačnou odpověď. Představa o minimálním osobním teritoriu je určována společenskými i rodinnými

tradicemi, současnou úrovní bydlení a řadou dalších faktorů vázaných na osobnost. Studie dětí žijících v přelidněných bytech v anglických dělnických předměstích však ukázala, že přelidnění v bytě oslabuje u dětí smysl pro individualitu, zvyšuje projevy „alergie“ na druhé a posiluje odmítavé, negativistické chování. Děti vyrůstající v těchto rodinách si neidealizují rodiče, neidealizují si ani erotiku a sexualitu. Psycholožka Eva Vančurová soudí, že s nedostatkem prostoru pro sebe ztrácí dítě možnost bez problémů zpracovávat svoji radost i zlost, je tlačeno do strnulého, nutkavého způsobu chování.

Co bylo řečeno o dětech, platí patrně i o dospělých. Matka, která stráví několik dní v jedné místnosti s nemocným dítětem, se bude chovat apaticky nebo zlostně. Nedivil bych se, kdyby se jí i v noci zdálo o tom, že po ní lezou mravenci. Když pak převezme nemocné dítě do péče babička a odveze si je k sobě, matka jakoby mávnutím kouzelného proutku ožije, začne se chovat vyrovnaně a aktivně, má prostě pro sebe dostatek prostoru.

Dokud nevíme, jak se v rodině regulují vztahy mezi osobními teritorii, nemůžeme říci, kdo má vrch a kdo škoduje. Existují např. muži, kteří se vůči svým ženám chovají velmi podrobivě, když se rozhoduje o koupi koberce nebo o tom, jaký dárek má dostat babička k vánocům. Někteří z těchto manželů jsou učiněnými beránky, ale pouze do chvíle, kdy se začne uvažovat o teritoriálních změnách v bytě. Pak se mohou změnit v tygry, kteří sverpě hájí svoje územní nároky a nehodlají přistoupit na žádný kompromis.

Zařízení bytu nám prozradí, která osoba dostává v rodině přednost před jinými. Byt vdovy, jež žije s dvěma dětmi, může být tak ovládnut dětským živlem — vidíme kresby na zdech, spousty hraček, tělocvičné nářadí, plakáty — že to v případném nápadníkovi matky nutně musí vyvolat pocit, že pro něj by se v bytě už místo nenašlo. Byt, ve kterém je největší místnost zařízena jako otcova pracovna a v dalších dvou malých místnostech je kuchyň, obývaná matkou, a dětský pokoj, dává tušit, že v rodině má výsadní postavení muž. A byt, který má probourané příčky, je zařízen jako rokokový budoár, doslova zanesený množstvím ženských titěrností, nás už nepřekvapí tím, že manželovi v něm patří jen postel a ani ta nemá své stálé místo. V další rodině vidíme ve velké obytné kuchyni oprýskanou kredenc a od stropu visící holé žárovky, což je sféra ženy, v rohu se však kupí řada hi-fi přístrojů, doplněná barevným televizorem, což je doména mužova. V jiném bytě jsme uvedeni do skromného obývacího pokoje, ale pak zjistíme, že děti mají ve svém pokoji moderní a nákladný nábytek, hrají si se stavebnicemi Lego a k vánocům dostaly perskou kočku. Jinde žijí děti